

Nr 27.

Utlåtande i anledning av väckt motion om förlängd semester för arbetstagare, som utför arbete, där silikofara föreligger.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 251, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lundberg* hemställt, att »riksdagen må besluta, att i lagen om förlängd semester för vissa arbetstagare med särskilt pressande eller hälsofarligt arbete införes som punkt 6) *arbete, där silikofara föreligger*».

Beträffande de skäl som åberopats till stöd för detta yrkande får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från medicinalstyrelsen, varjämte svenska arbetsgivareföreningen och landsorganisationen i Sverige beretts tillfälle att avgiva yttrande över motionen. En redogörelse för innehållet i de inkomna yttrandena lämnas i utlåtandet.

Enligt den allmänna semesterlagen, *lagen den 29 juni 1945 om semester* (ändrad genom lag den 29 juni 1946), äger arbetstagare på grund av det arbete, som han under ett kalenderår (kvalifikationsår) utfört för arbetsgivarens räkning, rätt att av denne erhålla semester. Semester utgår med en dag för varje kalendermånad av kvalifikationsåret, under vilken arbetstagaren för arbetsgivarens räkning utfört arbete å minst sexton dagar, och med ytterligare en halv dag för varje sådan månad, därest arbetstagaren vid månadens ingång ej fyllt aderton år. Dessutom skall förlängd semester utgå till vissa arbetstagare enligt bestämmelser i en särskild lag, *lagen den 29 juni 1946 om förlängd semester för vissa arbetstagare med särskilt pressande eller hälsofarligt arbete*. 1 § i sistnämnda lag, vilken paragraf innehåller en uppräknig av de slag av arbeten, i fråga om vilka lagen är tillämplig, har följande lydelse:

Semester, vartill rätt förvärvats enligt lagen om semester, skall i den omfattning som i denna lag sägs utgå med ett förhöjt antal semesterdagar, därest arbetstagaren under kvalifikationsåret utfört

- 1) arbete under jord i gruva eller stenbrott,
- 2) gruvarbete ovan jord i Norrbottens län,
- 3) arbete, förlagt så att minst fyra timmar av arbetstiden för dygn infallit mellan klockan 22 och klockan 6,
- 4) arbete, däri arbetstagaren under minst fyra timmar av arbetstiden för dygn sysselsatts i mörkrum, eller
- 5) arbete, däri arbetstagaren utsatts för röntgenstrålning eller strålning från radioaktivt ämne.

Motionären avser med sitt yrkande att genom ett tillägg till denna paragraf utsträcka lagens tillämpningsområde att omfatta även arbete, där silikosfara föreligger. Silikos är en sjukdom som även kallas stendammslunga.

I 2 § samma lag stadgas, att för varje kalendermånad av kvalifikationsåret, under vilken arbetstagare för arbetsgivarens räkning å minst sexton dagar utfört i lagen avsett arbete, utgår semestern med en och en halv dag, om arbetet är sådant, som omförmäles i 1 § under 1)–4), samt med tre dagar om arbetet är sådant, som omförmäles i 1 § under 5).

I det av 1942 års semesterkommitté år 1945 avgivna betänkande (SOU 1945: 59), vilket betänkande legat till grund för 1946 års semesterlagstiftning, finnes det intaget en undersökning av medicine doktorn Axel Ahlmark rörande arbetstagares rekreationsbehov ur medicinska synpunkter.

Beträffande arbeten, där risk för silikos (stendammslunga) föreligger, säges i Ahlmarks undersökning bland annat följande:

För arbetare i *stålgljuterier* och *stålgljutgodsrenserier* framstår risken för stendammslunga genom inandning av kvartsdamm som den väsentliga hälsoraran. Genom tekniskt-profylaktiska åtgärder och periodiska läkarundersökningar är emellertid denna risk numera betydligt förminskad. Vid undersökningarna röntgenfotograferas arbetarna med skilda tidsmellanrum, olika långa allt efter arbetets riskfyllda art. Genom dessa röntgenkontroller avser man bland annat att upptäcka en eventuellt uppkommen sjukdom redan på ett tidigt stadium, varigenom vederbörande arbetare kan överföras till riskfritt arbete och risken för ett fortskridande av sjukdomen betydligt förminskas. Sjukdomens uppkomst är beroende av den inandade dammängden, varför en semesterperiod till och med på flera veckors längd endast obetydligt skulle minska risken för uppkomsten av stendammslunga. För de arbetare däremot, som redan drabbats av sjukdomen, äro förhållandena i viss mån annorlunda. För dem kan en tids ledighet säkerligen vara av nytta för hälso-tillståndet.

Personal i stålgljuteri och stålgljutgodsrenserier arbeta ibland med andningsskydd för att skydda sig mot dammet, vilket ökar den ansträngning, som deras redan i vissa fall tunga arbete medför. Om därtill lägges att arbetet ofta måste utföras i ett även ur övriga synpunkter mindre hygieniskt arbetsklimat samt att arbetet i viss utsträckning sker i skiftgång torde grunderna för dessa gruppers behov av ökad rekreation vara redovisade. Ingen av de nu nämnda omständigheterna, förutom skiftesarbetet, synes emellertid i och för sig utgöra tillräckligt motiv för förlängd semester ur medicinsk synpunkt.

I stort sett samma synpunkter som ovan framhållits beträffande arbetare i stålgljuterier och stålgljutgodsrenserier gälla även beträffande *arbetare sylvassatta med sandblästring*.

Semesterkommittén anförde i sitt nyssnämnda betänkande bland annat följande:

Det står för kommittén klart, att i den mån det genom medverkan av arbetarskyddet eller ändring av arbetsförhållandena är möjligt att *förebygga* sådana skadliga verkningar, som orsakas av särskilt pressande eller hälso-

farligt arbete, anordningar eller åtgärder i sådant syfte i första hand böra vidtagas. Åtgärder, som förhindra uppkomsten av skadeverkningar, måste självfallet vara att föredraga framför sådana, som blott avse att upphäva eller lindra följderna av redan inträdd skada. Det är emellertid givet, att man blott i viss utsträckning kan förebygga skadliga verkningar av arbetsförhållandena. Vissa arbeten äro nämligen till sin natur sådana, att förebyggande skyddsanordningar icke kunna vidtagas. Gruvarbete under jord, för att taga ett exempel, anses särskilt påfrestande bland annat av den anledningen, att det försiggår å instängd, osund arbetsplats under markytan. Detta förhållande kan man tydligen icke komma till rätta med genom några skyddsåtgärder. I fråga om vissa andra arbeten kan man på teknikens nuvarande ståndpunkt icke alls eller blott delvis förhindra skadliga verkningar av arbetsförhållandena; även med användande av de mest moderna skyddsåtgärder uppkomma stegrade trötthetsymtom eller kvarstå i organismen verkningar av giftiga eller eljest farliga ämnen. Den radikala utvägen att förbjuda arbete, som genom sin särskilt pressande eller hälsofarliga karaktär är vådligt, kan blott undantagsvis tillgripas, enär andra samhällliga intressen ofta kräva att arbetet blir utfört.

Det finnes sålunda och kommer, såvitt nu kan bedömas, även i fortsättningen att finnas arbetstagare, vilka såsom en följd av sina arbetsförhållanden drabbas av men i fysiskt eller psykiskt avseende. I de fall, dylika men genom en längre tids ledighet från arbetet kunna bringas att försvinna eller i varje fall väsentligt lindras, måste en förlängd semester vara sakligt motiverad. Däremot kan — åtminstone principiellt sett — så icke anses vara förhållandet i de fall, då av arbetsförhållandena föranledda skador överhuvud icke påverkas i gynnsam riktning av ens en tämligen lång tids avbrott i arbetet. Längre semester lär sålunda medicinskt sett icke ha någon verkan å de sjukliga förändringar, som föreligga vid stendammslunga i mera framskridet stadium. En annan sak är, att ur rent humanitära synpunkter en längre semester kan vara motiverad även i sådana fall som de sistnämnda.

1946 års semesterlagstiftning förelades riksdagen genom propositionen nr 221. I denna proposition anförde *föredragande statsrådet* beträffande frågan om en differentiering av semesterns längd bland annat följande:

En differentiering av semesterns längd efter behovssynpunkt har semesterkommittén funnit böra ske med utgångspunkt från ett medicinskt bedömande. Längre semester än två veckor bör enligt kommitténs mening tillkomma sådana arbetstagare, vilka som en följd av sina arbetsförhållanden drabbas av allvarligt men i fysiskt eller psykiskt avseende av beskaffenhet att kunna avhjälpas eller åtminstone väsentligt lindras genom en längre tids avbrott i arbetet. Som en ytterligare förutsättning för rätten till längre semester har kommittén uppställt kravet, att åtgärder till förebyggande, helt eller till väsentlig del, av menets uppkomst icke stå till buds eller lämpligen kunna vidtagas. Vad kommittén sålunda anfört kan jag ansluta mig till.

Vidare anförde statsrådet i propositionen beträffande frågan om vilka grupper av arbetstagare, som ansetts böra erhålla förlängd semester, bland annat följande:

Semesterkommittén har vid angivandet av de grupper av arbetstagare, för vilka förlängd semester ansetts böra utgå, varit relativt återhållsam. Detta

utesluter givetvis icke, att förnyade undersökningar kunna giva vid handen, att ytterligare grupper av arbetstagare ha ett så pressande eller hälsofarligt arbete, att de böra i semesterhänseende jämföras med de grupper, för vilka förlängd semester nu föreslås.

Andra lagutskottet, som behandlade propositionen nr 221, framhöll också i sitt utlåtande nr 37, att det icke vore uteslutet, att förnyade undersökningar kunde giva vid handen att ytterligare grupper av arbetstagare med hänsyn till pressande eller hälsofarligt arbete borde erhålla förlängd semester.

I sitt yttrande över motionen har *medicinalstyrelsen* förklarat, att styrelsen ansåge sig ur medicinsk synpunkt sakna anledning att tillstyrka bifall till det genom motionen framlagda förslaget.

Medicinalstyrelsen har avgivit detta yttrande i anslutning till ett av medlemmen av styrelsens vetenskapliga råd överläkaren Alf Westergren den 6 mars 1947 avgivet yttrande i ämnet. I sitt yttrande angående frågan om förlängd semester vid arbete med silikofara har Westergren anfört:

Någon medicinsk grund för tillstyrkande härav kan jag ej finna. Erfarenheten visar att silikosexposition av viss omfattning under viss tid är av avgörande betydelse, men intet skäl finnes att antaga, att uppehåll härvidlag skulle vara av betydelse. Om silikos av mer än minimal omfattning utvecklats (vilket dock efter numera genomförda profylaktiska åtgärder blir allt mer ovanligt) kan sjukdomen fortskrida, även om exposition helt upphör.

Av ett visst värde med hänsyn till silikosprofylax torde däremot vara en så vitt möjligt rationell behandling av infektionsprocessen, särskilt då dylika av kronisk natur, inom övre lutvägar, svalg och munhåla (vilket säkerligen är i hög grad försummat), men förlängd semester, eller t. o. m. »luftombyte», kan icke eller endast sällan beräknas vara av någon betydelse härvidlag.

Svenska arbetsgivareföreningen har avstyrkt motionen. I sitt yttrande har föreningen framhållit, att det numera vidtages omfattande profylaktiska åtgärder av såväl teknisk som medicinsk art till förhindrande av uppkomsten av silikos. Det vore i varje fall numera icke riktigt att sjukdomen — såsom det gjordes gällande i motionen — ofta upptäcktes på ett sent stadium.

Arbetsgivareföreningen har vidare i sitt yttrande anfört följande:

Semesterkommittén uttalade i sitt betänkande (s. 31) den uppfattningen, att skäl förelåge för en utökning av semestertiden i de fall, där arbetstagaren till följd av arbetsförhållandena lede allvarligt men av beskaffenhet att kunna avhjälpas eller åtminstone väsentligt lindras genom en längre tids avbrott i arbetet samt åtgärder till förebyggande helt eller till väsentlig del av menets uppkomst icke stode till buds eller lämpligen kunde vidtagas. Till denna uppfattning anslöt sig i propositionen nr 221 till 1946 års riksdag föredraganden statsrådet Mossberg. Det synes nödvändigt för statsmakterna att hålla fast vid denna principiella utgångspunkt, när det gäller att taga ställning till sådana yrkanden som det nu framförda. Om man bedömer frågan från denna synpunkt, torde det vara klart, att en förlängning av semestern för arbetare i silikoshotade yrken icke är motiverad.

Föreningen vill dessutom framhålla följande beträffande den verkan en förlängning av semestern för ifrågavarande grupper skulle ha för näringslivet. Då en längre semester icke torde kunna på allvar ifrågasättas för andra än särskilt utsatta arbetare, skulle endast mindre delar av arbetsstyrkorna på de olika arbetsplatserna beröras av lagstiftningen. Differentieringen skulle medföra produktionsrubbningsar och därigenom bliva rätt dyrbar utan att garanti funnes för att kostnaderna skulle bliva till nämnvärd nytta i kampen mot sjukdomen. I regel torde nämligen ersättare för arbetare med längre semester icke kunna anskaffas, utan många företag skulle ställas inför nödvändigheten att hålla ifrågavarande arbetsavdelningar stängda för semester i tre veckor. Att hålla exempelvis verkstadsindustrins gjuterier stängda en vecka längre tid, än som föranledes av den vanliga arbetarsemestern, skulle ur företagsekonomisk och nationalekonomisk synpunkt vara mycket betänkligt. Anordningen skulle uppenbarligen för övrigt medföra olägenheter för de gjuteriarbetare, som icke kunde tillerkännas den längre semestern, då de nämligen på detta sätt skulle riskera att årligen bliva permitterade en vecka i samband med semestern. Vidare skulle i många fall driftsstopp uppkomma i verkstadsavdelningar, som ha att fortsätta bearbetningen av gjutgodset.

Landsorganisationen i Sverige tillstyrker i sitt yttrande över motionen en ingående utredning av frågan.

I yttrandet har landsorganisationen bland annat anfört:

Den grundläggande principen för 1946 års lagstiftning har varit att utökad semester skall vara motiverad med hänsyn till hälsorisker, som icke kunna åtkommas genom förebyggande arbetarskydd, och alltså icke med hänsyn till olägenheter, som kunna avhjälpas medelst en ändamålsenlig anordning av arbetet eller arbetslokalen, särskild skyddsutrustning eller annan teknisk profylax. Vad — från denna synpunkt sett — speciellt angår silikoserisken är det väl knappast antagligt att densamma skulle nämnvärt motverkas av en från två till tre veckor förlängd semester. — — —

Förutom av den nyss angivna principen att fråga skall vara om ett skyddsbehov, som icke kan tillgodoses genom förebyggande åtgärder, har gruppurvalet i 1946 års lag bestämts med hänsyn till huruvida arbetet objektivt och typiskt sett vore så *avsevärt* mycket mera pressande eller hälsofarligt att det framför andra arbeten motiverar en förlängd semester. Det är, om ställning till motionärens yrkande skall tagas med tillämpning av dessa grunder för urvalet, självklart ytterst svårt att utan utredning bedöma, om silikoshotat arbete är av den karaktär att det i fråga om semesterbehovet bör likställas med de i lagen upptagna arbetena *framför* de övriga, nu icke privilegierade arbeten, vilka omfattades av semesterkommitténs medicinska undersökning. Den allvarliga karaktär hos silikosen — specifikt utmärkande för denna yrkessjukdom — som består i omöjligheten praktiskt taget att häva sjukdomen, sedan arbetaren en gång drabbats av densamma, anser landsorganisationen emellertid i och för sig motivera en ingående utredning i saken. Resultatet av en dylik utredning torde visserligen komma att bekräfta semesterkommitténs uppfattning att en förlängd semester såsom medel i bekämpandet av silikosen äger endast en underordnad betydelse i jämförelse med förebyggande åtgärder av teknisk natur resp. fortlöpande medicinsk kontroll. Kommittén ansåg sig ju dock, såsom framgått, icke kunna utesluta att en

förlängning av semestern för hithörande arbetare i viss mån skulle minska uppkomstrisken, och beträffande redan drabbade arbetare ansågs en förlängd semester säkerligen vara av nytta för hälsotillståndet.

Att en eventuell komplettering av lagen föregås av utredning är även motiverat med hänsyn till tillämpningsområdet för en lagregel i ämnet.

Utskottet. Silikos eller stendammslunga är en utpräglad yrkessjukdom. Sjukdomen har en ytterst allvarlig karaktär och torde icke kunna direkt angripas med några nu kända behandlingsmetoder. Svenska arbetsgivareföreningen har i i sitt yttrande framhållit, att det numera vidtages omfattande profylaktiska åtgärder av såväl teknisk som medicinsk art till förhindrande av sjukdomens uppkomst. Utskottet vill understryka vikten av dessa profylaktiska åtgärder. Det är uppenbarligen ur alla synpunkter av den största betydelse att åtgärder vidtagas som förhindra uppkomsten av silikos. Hittills har det emellertid icke varit möjligt att effektivt förhindra sjukdomens uppkomst. En radikal utväg hade givetvis varit att förbjuda sådana arbeten som kunna förorsaka silikos. Detta torde emellertid icke vara möjligt. Samhälleliga intressen kräva att även de arbeten som kunna förorsaka silikos bli utförda. Det är ur denna synpunkt rimligt att från samhällets sida vidtagas åtgärder för att — i den mån uppkomsten av silikos icke kan förhindras — lindra de men som sjukdomen medför.

För den arbetstagare, som är sysselsatt med silikosfarligt arbete, torde redan vetenskapen om sjukdomsriskan innebära en betydande psykisk press. Har arbetstagaren drabbats av silikos, medför detta i de flesta fall även fysiska påfrestningar.

I förevarande motion hemställs om ökad semester för de arbetstagare, som äro sysselsatta med arbeten, där silikosfara föreligger. Medicine doktorn Axel Ahlmark framhåller i sin ovan omnämnda undersökning rörande arbetstagares semesterbehov, att sjukdomens uppkomst är beroende av den inandade dammängden, varför en semesterperiod till och med på flera veckors längd endast obetydligt skulle minska risken för uppkomsten av silikos, men att för de arbetare, som redan drabbats av sjukdomen, en tids ledighet säkerligen skulle vara till nytta för hälsotillståndet. Oaktat således en förlängd semester knappast skulle vara av någon nämnvärd betydelse till förhindrande av uppkomsten av silikos, tala enligt utskottets mening starka skäl för en utredning av frågan om ökad ledighet för arbetstagare, som äro sysselsatta med arbeten, där silikosfara föreligger. En ökad ledighet får anses befogad, därest den kan medföra en mera avsevärd lindring i de men som silikosen förorsakar eller stärka arbetstagarnas motståndskraft mot silikosens följdverknningar. Oberoende härav synes det emellertid böra övervägas, huruvida icke förhållandena vid de arbeten, där silikosfara föreligger, i och för sig motivera att arbetstagarna som kompensation för sjukdomen eller sjukdomsfaran erhålla ökad ledighet. Samtidigt bör utredas, om ifrågavarande arbetstagare

böra erhålla den ökade ledigheten i form av ökad semester eller i form av minskad arbetstid per dag eller vecka. Utskottet förutsätter, att den eventuellt ökade ledigheten icke ordnas på ett sådant sätt, att de ekonomiska konsekvenserna därav drabba arbetstagarna.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en skyndsam utredning beträffande frågan om ökad ledighet i form av ökad semester eller kortare arbetstid per dag eller vecka för de arbetstagare, som äro sysselsatta med arbeten, där silikosfara föreligger, samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 13 maj 1947.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Forslund, Hage*, Sten*, fröken Andersson*, herr Uhlén, fröken Osvald* och herr Carl Eric Ericsson;

från andra kammaren: herrar Olovson i Västerås, Holm*, Larsson i Östersund, Jacobsson i Igelsbo, Carlsson i Bakeröd, Andersson i Eskilstuna*, fru Boman och herr Lundberg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag, Stockholm 1947
